

РЕЦЕНЗІЯ

доктора педагогічних наук, професора

Семеніхіної Олени Володимирівни

на дисертацію Іщенка Анатолія Анатолійовича

«Організаційно-педагогічні засади реалізації міждисциплінарних програм

Еразмус+ у Європейському просторі вищої освіти»,

подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми дослідження. Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена сучасними процесами трансформації європейської вищої освіти, що характеризуються посиленням міждисциплінарної інтеграції, розвитком міжнародної академічної співпраці та орієнтацією на формування інноваційного освітньо-дослідницького середовища. В умовах європейської інтеграції України особливої значущості набуває вивчення досвіду реалізації міждисциплінарних програм Еразмус+ як одного з ключових інструментів модернізації університетської освіти, розвитку академічної мобільності, транснаціональних партнерств та оновлення змісту підготовки здобувачів вищої освіти.

Актуальність роботи посилюється необхідністю адаптації української системи вищої освіти до принципів Європейського простору вищої освіти та Європейського дослідницького простору, зокрема у контексті впровадження гнучких освітніх траєкторій, міждисциплінарних підходів, цифровізації, інклюзивності та сталого розвитку. У цьому аспекті дослідження має не лише теоретичне, а й важливе практичне значення, оскільки спрямоване на обґрунтування організаційно-педагогічних механізмів імплементації результатів міжнародних проєктів Еразмус+ у діяльність закладів вищої освіти України.

Важливість дисертаційної роботи також визначається потребою у формуванні нової моделі університету як відкритої, інноваційної та соціально відповідальної інституції, здатної ефективно реагувати на сучасні глобальні виклики. У цьому контексті міждисциплінарність постає не лише як

методологічний підхід, а як стратегічний принцип розвитку вищої освіти, що забезпечує інтеграцію освіти, науки, інновацій та суспільної взаємодії.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами. Актуальність дослідження підтверджується її зв'язком із проблематикою науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка «Теоретичні та методичні засади інноваційного розвитку освіти у національному, європейському та глобальному контекстах» (реєстраційний номер 01210107883).

Тему дисертації затверджено вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (протокол № 3 від 31 жовтня 2022 року); тему уточнено вченою радою СумДПУ імені А. С. Макаренка (протокол №3 від 20 жовтня 2025 року).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації. До найбільш вагомих наукових результатів дисертаційного дослідження слід віднести комплексне теоретичне обґрунтування організаційно-педагогічних засад реалізації міждисциплінарних програм Еразмус+ у Європейському просторі вищої освіти. Автором концептуалізовано міждисциплінарність як системоутворюючий принцип модернізації європейської вищої освіти, що охоплює освітній, дослідницький, інституційний та соціальний виміри функціонування сучасного університету.

Важливим науковим результатом є здійснена реконструкція еволюції ідеї міждисциплінарності у документах Болонського та Зальцбурзького процесів, політиках Європейського Союзу та програмі Еразмус+, що дозволило простежити перехід від декларативного розуміння міждисциплінарності до її нормативного закріплення як стратегічного орієнтира розвитку ЄПВО та Європейського дослідницького простору.

Заслуговує на увагу здійснений автором комплексний аналіз реалізації міждисциплінарності в межах основних напрямів програми Еразмус+ (КА1, КА2, КА3, Жан Моне), у результаті якого визначено специфіку різних моделей міждисциплінарної інтеграції – доповнювальної, комплексної, аналітико-політичної та інтегративної. Встановлено тенденції впровадження

міждисциплінарного підходу на стратегічному, інституційному, програмно-змістовому та методично-процесуальному рівнях.

Наукову цінність має розроблена автором багаторівнева модель оцінювання ефективності реалізації міждисциплінарності у проєктах Еразмус+, що охоплює критерії стратегічної релевантності, інституційної трансформації, рівня інтеграції дисциплін, якості освітнього процесу, результативності, сталості та масштабованості. Практичну значущість дослідження посилює запропонована система рекомендацій щодо інституційного впровадження результатів міждисциплінарних проєктів Еразмус+ у діяльність закладів вищої освіти України в умовах європейської інтеграції та післявоєнної трансформації системи освіти.

Нові факти, одержані здобувачем. Уперше цілісно з'ясовано теоретичні, нормативні, організаційні, стратегічні та змістово-процесуальні засади реалізації міждисциплінарних програм Еразмус+ у ЄПВО, що передбачало:

- системне з'ясування взаємозв'язку між концепцією міждисциплінарності та стратегічними цілями ЄПВО, визначеними у комюніке міністерських конференцій, а також відображення цих засад у нормативних актах ЄС і проєктних документах Еразмус+;
- розкриття динаміки становлення та розвитку міждисциплінарного підходу в контексті розвитку ЄПВО;
- узагальнення й систематизацію типології міждисциплінарних програм Еразмус+ за ключовими напрямками дії (КА1, КА2, КА3, Жан Моне) на основі класифікації Г. Гекгаузена та теоретичних напрацювань Л. Апостела, Г. Бергер, Е. Бріггс, Дж. Т. Клайн, Р. Фродеман, Р. С. С. Пачеко та ін.; Дж. Дж. Кокелманса, Г. Мішо,
- виявлення особливостей реалізації міждисциплінарності у проєктах Еразмус+, що дозволило простежити шлях інституційного впровадження, змістово-методичних підходів та орієнтирів ЗВО у контексті європейських тенденцій;

- розроблення авторської системи критеріїв оцінювання ефективності просування ідей міждисциплінарності у програмах Еразмус+ зі шкалою оцінювання;

- формулювання рекомендацій для науково-педагогічних працівників та ЗВО України щодо інституційного закріплення результатів міждисциплінарних проєктів Еразмус+ в освітньому процесі.

Отже, дослідження вперше обґрунтовує цілісну концепцію міждисциплінарних програм Еразмус+ як чинника формування інноваційної парадигми європейської вищої освіти, що поєднує політичні, нормативні, змістові й організаційні рівні ЄПВО.

У дослідженні уточнено понятійно-термінологічний апарат дослідження у зв'язку з сучасними європейськими освітніми тенденціями.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, опублікованих працях є належним і достатнім. Достовірність отриманих результатів забезпечується чітко визначеною методологічною основою дослідження, логічною структурою наукового пошуку, використанням комплексу взаємопов'язаних теоретичних і емпіричних методів, адекватних меті, завданням і предмету дослідження, а також репрезентативністю експериментальної бази.

Обґрунтованість теоретичних положень підтверджується системним аналізом значного масиву вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, критичним осмисленням існуючих підходів та узагальненням сучасних наукових ідей у галузі професійної підготовки фахівців.

Сформульовані автором положення характеризуються внутрішньою логічною узгодженістю, аргументованістю та послідовністю викладу. Висновки дисертації є достатньо повними, відповідають поставленим завданням і безпосередньо впливають із результатів проведеного дослідження.

Важливим підтвердженням достовірності отриманих результатів є їх апробація на науково-практичних конференціях, семінарах і в процесі впровадження в освітню практику, а також відображення основних положень дослідження в опублікованих наукових працях автора, що відповідає

встановленим вимогам до оприлюднення результатів дисертаційних досліджень. Отже, наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, є достатньо обґрунтованими, достовірними та мають належний рівень наукової аргументації, що забезпечує цілісність і завершеність проведеного дослідження.

Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих працях.

Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 13 публікаціях автора (з них 12 одноосібних): 3 статті у фахових виданнях України, 2 – у закордонних виданнях, 8 матеріалів апробаційного характеру.

Слід відзначити, що публікації охоплюють ключові аспекти досліджуваної проблеми. Це свідчить про системність наукового пошуку та послідовність висвітлення отриманих результатів. Важливо, що опубліковані праці відповідають вимогам щодо апробації результатів дисертаційних досліджень, а їх зміст узгоджується з основними положеннями та висновками дисертації.

Отже, основні результати дисертаційного дослідження достатньо повно і всебічно відображені в опублікованих працях автора, що підтверджує їх наукову новизну, достовірність і практичну значущість.

Значення для науки і практики отриманих результатів. Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що простежена автором генеза міждисциплінарного підходу та вивчення використання його ідей на практиці відкриває перспективи для: впровадження інноваційного підходу для використання в ЗВО України і світу та допоможе у підготовці грантових заявок Еразмус+; викладання навчальних курсів історико педагогічної та порівняльно-педагогічної спрямованості для студентів, магістрантів та аспірантів педагогічних закладів вищої освіти; активізації подальших наукових пошуків у відповідних галузях наукового знання.

Результати дисертаційної роботи впроваджено у практику роботи Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 542 від 09.03.2026 р.), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка № 962/0151/02 від 12.03.2026 р.),

Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 21-н від 12.03.2026 р.).

Оцінка змісту та завершеності дисертації. На позитивну оцінку заслуговує ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків; достовірність та новизна підтверджуються змістом і результатами дослідження. Робота складається з анотацій українською й англійською мовами, вступу, 3-х розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Зміст дисертаційної роботи характеризується цілісністю, логічною послідовністю викладу та внутрішньою узгодженістю структурних елементів. Структура дисертації є обґрунтованою, відповідає меті, завданням і загальній логіці наукового дослідження, що забезпечує системність розгляду порушеної проблеми. У роботі послідовно розкрито теоретичні засади досліджуваної проблеми. Узагальнюючі висновки є логічно пов'язаними зі змістом розділів дисертації, відображають основні результати дослідження та відповідають поставленим завданням. Слід відзначити, що матеріал дисертації викладено на належному науково-теоретичному рівні, із дотриманням вимог наукового стилю, аргументація положень є достатньою та переконливою, що забезпечує цілісне сприйняття результатів проведеного дослідження.

У цілому аналіз змісту дисертації дає підстави стверджувати, що вона є завершеним, самостійно виконаним науковим дослідженням, у якому розв'язано поставлені завдання, досягнуто мети, а отримані результати мають теоретичне і практичне значення.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи загальний рівень виконання дисертаційного дослідження, слід висловити окремі міркування та зауваження, які мають дискусійний характер і не знижують загальної наукової цінності роботи.

1. У роботі аналізуються поняття «міждисциплінарність», «міждисциплінарний підхід», «організаційно-педагогічні засади», «міждисциплінарна програма Еразмус+». Водночас у тексті подекуди ці поняття перебувають у дуже тісному зв'язку, і читачеві не завжди одразу зрозуміло, яке з них є родовим, а яке – видовим або прикладним. Тому відкритим залишається

питання - *Як Ви розмежуєте поняття «міждисциплінарність» і «міждисциплінарний підхід» у межах своєї дисертації?* Було б доцільно в підрозділі 1.1 або у висновках до розділу 1 подати компактну узагальнювальну таблицю понять: термін – зміст – функція в дослідженні – рівень застосування.

2. Перший розділ містить широкую історико-теоретичну реконструкцію розвитку ідеї міждисциплінарності – від античної традиції єдності знання до сучасних постдисциплінарних концепцій. Це свідчить про ґрунтовність теоретичної підготовки автора. Водночас виникає враження, що окремі історико-філософські фрагменти могли б бути подані компактніше. Тому виникає питання - *Які саме положення історико-теоретичного аналізу Ви вважаєте найбільш важливими для подальшого аналізу програми Еразмус+?* Доцільно було б чіткіше підвести підсумок цього підрозділу через 3-4 ключові висновки, які безпосередньо «працюють» у другому й третьому розділах.

3. У роботі зазначено, що міждисциплінарні програми Еразмус+ ґрунтуються на поєднанні нормативних, організаційних і змістово-процесуальних засад: нормативно вони пов'язані з інноваціями, інклюзією, сталим розвитком та інтеграцією освіти, науки й суспільства; організаційно забезпечуються багаторівневою системою управління; змістово-процесуально реалізуються через спільні програми, проблемно-орієнтоване й проєктне навчання, університетські альянси та стратегічні партнерства. *Чи не варто було б чіткіше розмежувати ці три групи засад у вигляді схеми або таблиці?* Було б практично корисно подати: а) нормативні засади – які документи й пріоритети; б) організаційні засади – які інституції, рівні управління, партнерства; в) змістово-процесуальні засади – які форми навчання, методи, освітні результати.

Водночас зазначені зауваження та побажання мають рекомендаційний характер і можуть бути враховані у подальшій науковій діяльності, не впливаючи на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Висновок про відповідність кваліфікаційної наукової праці чинним вимогам. Результати дисертаційного дослідження засвідчили успішність вирішення поставлених завдань, основні положення дисертації мають наукову новизну і пройшли достатню апробацію. Методичний контент роботи повністю

відповідає спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки. Викладене вище дозволяє зробити висновок про те, що дисертація Анатолія Анатолійовича Іщенка «Організаційно-педагогічні засади реалізації міждисциплінарних програм Еразмус+ у Європейському просторі вищої освіти» є самостійним завершеним дослідженням, що відповідає чинним вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор Іщенко Анатолій Анатолійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка.

Рецензент:

доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри інформатики
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка

Олена СЕМЕНІХІНА

Підпис	<i>Семеніхіної О.</i>		
	<i>засвілюю</i>		
	<i>провідний архівець</i>		
	<i>Семко - С. Соколенко</i>		
"	"	20	р.